

I Tanulmányút Lengyelországban

A magyar és a lengyel büntetésvégrehajtás parancsnokai által megkötött egyezmény alapján 1988 nyarán a nevelési szakterület három dolgozója (Beck Gyöngyi, Takács Péter és Varga Károly) társaságában Lengyelországba utaztam. Tanulmányutunk célja az általános tájékozódáson túl a Központi Kivizsgáló Intézet és az elítéltek osztályozásának megismerése volt. Csak zárójelben említem meg, hogy előzőleg ugyancsak négy főből álló lengyel küldöttség járt Magyarországon a nevelési osztály vendégeként, így a kapcsolatfelvétel már részben megtörtént.

Jerzy Pybarczyk nevelési osztályvezető és *dr. Maria Gordon* csoportvezető fogadott bennünket *Varsóban*. Elmentünk munkahelyükre, az Igazságügyi Minisztériumba, ahol a Büntetésvégrehajtás Országos Parancsnokságának nevelési osztályán ismertették velünk az elkövetkező hét programját. A lengyel büntetésvégrehajtási rendszer általános kérdéseinek tisztázása után megtekintjük *Plockban* a visszaesők, *Poznanban* és *Wroclawban* az előzetesen letartóztatottak intézetét, majd *Korzieglowyban* megnézünk egy enyhe rezsimű, női végrehajtó intézetet, *Nysában* pedig bepillantunk a hosszú időre ítélt fiatalok intézetébe.

Néhány szó a lengyel büntetésvégrehajtásról

A lengyel büntetésvégrehajtás 148 intézményében 1988. május 31-én 84 796 személyt tartottak fogva. Ezek közül 13 670 előzetes letartóztatott, 68 489 jogerős elítélt és 2 637 szabálysértő volt. Ha nemek szerint csoportosítjuk a fogvatartottakat, akkor 81 546 férfi és 3 250 nő elítélttel kell számolni. Egyébként az összes elítélt közel tíz százaléka fiatalok.

A 100 000 lakosra jutó fogvatartottak száma Lengyelországban a legmagasabb (az utána következő Törökországban ez az arány már csupán fele akkora!), ha az európai statisztikát nézzük. Kísérőink minden alkalommal megjegyezték, hogy ez az összehasonlítás csak azokra az országokra érvényes, amelyek publikálják a letartóztatottakra vonatkozó statisztikai adatokat.

A hetvenes évek Lengyelországában erőteljesen nőtt a bűnözés, 300 000-ről 500 000-re emelkedett az elkövetők száma. 1985-ben epizódikus törvényt vezettek be, amelynek értelmében bizonyos bűncselekményfajtákra (spekuláció, lopás, alkoholfőzés, illetve alkohollal való kereskedés) szigorított büntetést szabtak ki. Ezekben az esetekben a büntetésvégrehajtás körülményeit is megszigorították. A törvény 1988 júliusáig volt hatályban.

A bűnözés növekedésével gyarapodott a fogvatartottak száma is. 1986-ban 48 000-re nőtt az előzetesek száma, az összlétszám pedig elérte a 114 000-ret.

Ez azonos a háború utáni csúcshoz jutott szintjével. A büntetésintézetekben megnőtt a zsúfoltság, háromemeletes ágyakat kezdtek alkalmazni.

1986-ban amnesztiát hirdettek meg. Ennek következményeképp 100 000 főre csökkent a fogvatartottak létszáma. Ezt már többé-kevésbé el lehetett viselni, hisz a lengyel büntetésvégrehajtás feszített befogadóképessége kb. 100 000 fő. A jogszabályok egyébként egy főre 6 m³ léghelyet és 8–10 m² alapterületet írnak elő, ám a kényszerhelyzet nem tette lehetővé betartásukat.

Kísérőink elmesélték, hogy a felszabadulás óta eddig tizenkét alkalommal volt amnesztia Lengyelországban. Minden esetben rövid létszámcsökkenés után újfent emelkedett a fogvatartottak száma. Ez az első eset, hogy az amnesztia után tartósan mérséklődik az elítéltek száma.

A lengyel büntetésvégrehajtás tevékenységét a Szejm által megszavazott bv-törvény szabályozza. Ezt 1969-ben léptették hatályba. Olyan alapvető kérdéseket szabályoz, mint a bv-intézetek fajtáit, típusait; bv-intézetek vezetését, felügyeletét; a reszocializációs folyamat eszközeit, s végül a bíróság szerepét a büntetésvégrehajtásban. Ezenkívül felhatalmazza az Igazságügyi Minisztériumot a büntetésvégrehajtással kapcsolatos alacsonyabb szintű jogszabályok kidolgozására és kiadására.

Vendéglátóink szerint az 1969-ben még korszerű jogszabályok mára elavultak, jelentős változtatásra szorulnak. A miniszterelnök 1987-ben létrehozott egy bizottságot a Btk módosítására. A munka során az Országos Parancsnokság illetékesei kidolgozták a bv-törvény továbbfejlesztését is. Sajnos ezt elvetették, és 1992-ig nem is óhajtják újratárgyalni a javaslatot, mivel először a büntető eljárásjogi törvényt, majd a büntető törvénykönyvet módosítják. A bv-törvény reformjára csak ezek figyelembevételével kerülhet sor.

1974-ben a büntetésvégrehajtás néhány kérdésének szabályozására ideiglenes IM-rendelet jelent meg. Ez azóta is hatályban van, bár 1981-ben részben módosították. A rendelet foglalkozik az elítéltek osztályozásával, a nevelési eljárásokkal, a nevelési bizottságok munkájával, az intézetek belső rendjével. A nevelési osztályvezető véleménye szerint ez a szabályozás megfelel az ENSZ minimum irányelveinek, de nem elég humánus, nem tesz eleget a kor követelményeinek. 1975-ben miniszteri rendeletet adtak ki a nevelőmunkáról, melyben meghatározták céljait, módszereit, a nevelési szolgálatok felépítését, az elítéltek személyiségének vizsgálatát, értékelését és az utógondozást. A nevelőmunka részletekbe menő szabályait a büntetésvégrehajtás országos parancsnoka írja elő – külön intézkedés keretében.

Az Országos Parancsnokság az IM szervezetéhez tartozik, és az egyik miniszterhelyettes felügyeli. Élén igazgató áll. Tavaly *Jablonovski* tábornok, idén június 1-jétől a varsói bíróság volt elnöke, *Romuald Soroko* tölti be ezt a pozíciót. Egyébként 70 évvel ezelőtt volt utoljára civil parancsnok a büntetésvégrehajtásnak. Négy helyettese van a parancsnoknak, az egyik közülük, *Stanislaw Wrona* ezredes irányítja, ellenőrzi a nevelési szakterületet.

A Parancsnokság tizennégy (szervezési, jogi, káder és személyzeti, politikai – oktatási, szociális – védelmi – nyilvántartó és foglalkoztató – gazdasági, ellátási – pénzügyi – műszaki, technikai – egészségügyi – beruházási és karbantartási – termelési és gazdasági – ellenőrzési – büntetésvégrehajtási) osztályból áll.

A büntetésvégrehajtási osztály megfelel a mi nevelési osztályunknak. Teendőik közé tartozik a nevelőmunka irányítása; az elítéltek osztályozása;

a munka, a tanulás és a kulturális tevékenység módszereinek kidolgozása és értékelése, a büntetésvégrehajtási bizottságok és a kulturális központok felügyelete; a fogvatartottak oktatása és szakképzése; a csökkent munkaképességűek, az alkoholisták, a narkománok speciális részlegeinek szakfelügyelete; a reszocializációs munka és az utógondozás ellenőrzése; végezetül pedig a tudományos intézetekkel való együttműködés. Legutóbb pl. két – az önkárosítókkal és a szubkultúrákkal kapcsolatos – kutatásban vett részt az osztály. Jelenleg az elítéltek szexuális karakterével foglalkoznak.

Az Országos Parancsnokság és a bv-intézetek között helyezkednek el az ún. területi vagy körzeti parancsnokságok. (14 ilyen van az országban!) Egy területi vagy körzeti parancsnokság fennhatósága alá több megye, 10–15 bv-intézet és kb. 6000–10 000 letartóztatott jut.

Magyarországhoz hasonlóan két alaptípusa van a bv-intézeteknek. Az egyikben az előzeteseket, a másikban a szabadságvesztésre ítélteteket tartják fogva. Ezenkívül megemlítendő az ún. társadalmi beilleszkedést elősegítő intézet, ahová ugyan bírói ítélettel kerülnek az elítéltek, de alapbüntetésükhöz hozzácsapnak plusz öt évet, ebből feltételeesen szabadulhatnak. Igen hasonlóít ez az intézmény a mi szigorított őrizetünkhöz.

A végrehajtó intézeteket három csoportba lehet sorolni. Vannak elsőbűntényesek, fiatalkorúak és visszaesők fogvatartására szolgáló intézetek. (Külön helyezik el a többszörös visszaesőket, akiket negyedszer ítélnék végrehajtandó szabadságvesztésre.) A fiatalkorúak 17 és 21 éves koruk között élnek a számukra rendszeresített intézetben. Bár – tapasztalataink szerint – a felső határ igen rugalmas, megfelelő indok esetén jóval 21 éves kora után is itt tartható az elítélt. A fiatalkorúakon belül is elkülönítik az elsőbűntényeseket meg a visszaesőket. Itt az is visszaesőnek számít, aki előzőleg javítóintézetben volt.

Önálló intézetbe teszik a katonai bűncelekményt elkövetőket, a gondatlankokat és a személyiségzavarban szenvedőket. Ez utóbbiak részére két intézet van, egy a férfiaknak, egy a nőknek. Ezenkívül 17 börtönben van ún. speciális részleg (gyógyító-nevelő csoport). A három alaptípus (elsőbűntényes, fiatalkorú, visszaeső) előfordul zárt és félig nyitott változatban egyaránt. (1974-ig volt nyitott intézet is, ezt azonban megszüntették.) Mindez növeli a differenciálás lehetőségeit.

A bv-intézet parancsnokának feladatát a bv-törvény határozza meg. Egy személyi vezetés van, az elítéltekkel kapcsolatos minden kérdésben a parancsnok dönt. Az intézet szolgálati ágakból épül fel, akárcsak az országos Parancsnokság osztályai. Azzal a különbséggel, hogy itt nincs szervezési-jogi, személyzeti, politikai, beruházási, karbantartási és ellenőrzési szakterület.

A parancsnok mellett ún. büntetésvégrehajtási (nevelési) tanács működik. Tagjai: a nevelési, a biztonsági, a nyilvántartási osztály vezetői, a pszichológus, az iskolaigazgató és – ahol van – a kórházigazgató. A testület javaslatokat ter-

jeszt a parancsnok elé, döntéseket hoz az elítéltekkel kapcsolatban. A döntést minden esetben a fogvatartott jelenlétében hozzák meg, de legalábbis kihirdetik előtte.

A nevelési tanács az alábbi esetekben határoz:

– eldönti, hogy a fogvatartott milyen típusú, milyen szigorúságú (zárt, félig nyitott) intézetbe kerüljön (a bíróság Lengyelországban csak a speciális intézeti kezelést írja elő, a bv-fokozatba sorolást nem!);

- eldönti, hogy az elítéltet hová és mikor iskolázzák be, időnként pedig értékeli őt;
- eldönti, melyik felnőtt fogvatartott alkalmas arra, hogy a fiataloknál segédfelügyelő legyen;
- végül segít a parancsnoknak kérielt döntést hozni szigorú büntetéssel sújtható fegyelmi ügyekben, magas értékű – pl. eltávozással járó – jutalmak kiszabásakor, illetve a feltételes szabadságra bocsátás esetén.

A meglátogatott bv-intézetekben tapasztalatról

Miután némileg tájékozódunk a lengyel büntetésvégrehajtásról, ellátogattunk egy-két bv-intézetbe. Először a Varsótól északnyugatra fekvő *Plock*-ba, a többszörös bűnelkövetők számára létesített börtönbe. Az intézet parancsnoka elmondta, hogy az épület egy részét 1804-ben, középső részét 1848-ban, harmadik részét pedig az I. világháború után adták át. Tehát nem nevezhető az épület korszerű intézetnek.

A többszörös visszaesőkön kívül fogva tartanak itt sima visszaesőket is, akikre plusz öt, a társadalmi beilleszkedést elősegítő intézetben letöltendő évet szabtak ki. A fogvatartottak maximális büntetési ideje egyébként 25 év. A pszichopáták, az értelmi fogyatékosok és a munkaképtelen elítéltek részére van az intézetben speciális részleg is. A büntetés célja itt is a reszocializáció, legfőbb eszközei pedig a munka, a tanulás és a kultúrálódás.

Az intézetben fémfeldolgozó vállalat működik. Minden munkaképes elítéltet foglalkoztatnak. Külső munkahelyekre csak tizenegy fogvatartott jár. A speciális részleg csökkent munkaképességű elítélteit kisipari rendszerben foglalkoztatják. Az oktatás négyosztályos, kétműszakos iskolában (szakmunkásképzőben és szakközépiskolában) folyik. Ebben 200 elítélt érdekelt. A rövid időre ítélt fogvatartottakat (évente 100–150 embert) betanított munka keretében hegesztésre képezik ki. Minden részlegben van kultúrterem, itt tartják a szakköri foglalkozásokat. Tévé, rádió, könyvtár segíti az elítéltek művelődését.

840 fogvatartott van az intézetben. A nevelők száma: 15. Ez azt jelenti, hogy kb. 55 elítélt jutna egy nevelőre, ha a nevelési szolgálatvezető, a kultúrnevelő és a pszichológus is végezne nevelői munkát. De mivel ők alapvetően más feladatokat látnak el, egy nevelőre 70 fogvatartott jut. Még ez az arány is kedvezőbb a hazai fegyházak nevelő-elítélt arányszámánál.

A közvetlenül parancsnoki irányítás alá tartozó speciális részlegben 70 elítélt van elhelyezve. A részleget egy pszichológus vezeti; van még egy pszichológus, egy nevelő, egy ápoló, egy felügyelő munkatárs, és időnként egy félállású pszichológus is besegít a csoportnak. *Maria Gordon* elmondta, hogy a személyiségvizsgálatok zömét az előzetes letartóztatottakat fogvatartó központokban pl. *Poznan*-ban és *Wroclaw*-ban végzik. A végrehajtó intézetekben inkább csak pszichológiai tesztekét csinálnak a reszocializációs program számára, hogy kiszűrjék a deviáns (értelmi fogyatékos, agresszív, autoagresszív és depressziós) fogvatartottakat, és a vizsgálat alapján beutalják őket a speciális részlegekbe.

Van két speciális intézet, ahol 250 személyiségzavarban szenvedő elítéltet kezelnek. Ide a pszichopáták, a neurotikusok, az epilepsziások, az alkoholisták és a narkománok kerülnek bírósági ítélettel. Az elmebetegeket – ha betegségük összefügg az elkövetett bűncselekménnyel – nem zárják börtönbe itt sem,

ahogy sehol a világon. Az intézetekben levő 17 speciális részlegben 1570 fogvatartott (azaz az elítéltek 2%-a) él. Ide azok az elítéltek kerülnek alapvetően, akiknek személyiségzavarát a szabadságvesztés-büntetés során diagnosztizálják.

Az elítéltek létszáma 1986 óta csökken, de a speciális részlegekbe utaltak száma nő. E tény következménye a Gordon-féle paradoxon: az elítéltek létszámának csökkenésével javulnak a fogvatartottak elhelyezési körülményei, a speciális részlegekben viszont megfordítva, romlanak a körülmények. Holott ide azért helyezték eredetileg az elítélteket, hogy jobb feltételek között folyják a reszocializációjuk.

A speciális részlegbe tehát két úton lehet jutni. Vagy bírósági ítélettel, vagy a végrehajtó intézet nevelési bizottságának javaslatára. Úgy tűnik, ez utóbbi esetben az intézetek megspórolják az ügykezelésnek azt a hosszadalmas módját, mikor felküldik az elítéltet egy központi kivizsgáló intézetbe, ahol jóváhagyják az általuk készített diagnózist.

A többszörös visszaesőket 1976 óta különítik el a többi elítélttől. Négy ilyen típusú intézet van, mindegyikben működik speciális részleg. Itt az alábbi módszereket alkalmazzák: egyéni, illetve csoportos pszichoterápiát, ún. foglalkozás-terápiát, farmakoterápiát és végül élnek a hagyományos bv-nevelés eszközeivel is. Az elítélt kezelési programjában fel van tüntetve az optimális módszer. A jogszabályok – mint már említettük – lehetővé teszik a parancsnok számára, hogy saját elképzelése szerint alakítsa a speciális részleg napirendjét. A zárkák berendezése, a foglalkoztatás, levelezés, látogatás mikéntje is az ő döntésétől függ.

Plockból Poznanba utaztunk, ahol megtekintettük az előzeteseket fogvatartó központi bv-intézetet és a körzeti parancsnokság itteni székhelyét. *Radkowiak* ezredes informált bennünket a körzet munkájáról. Elmondta, hogy ez a negyedik legnagyobb körzet az országban. Hat végrehajtó, tíz előzetes-intézet tartozik hozzá, meg kilenc külső munkahely.

7700 fogvatartottat őriznek itt, ebből 1200 előzetes, 6300 elítélt és 200 szabálysértő. A végrehajtó intézetekben ipari üzemek vannak. Például *Wronkyban* 600 elítéltet munkáltató fémfeldolgozó üzem működik. *Krciwanezben*, a női börtönben ruhákat gyártanak, és ugyancsak itt van az elítélt anyák és gyermekek otthona. A gondatlan elkövetők szabadságvesztés-büntetését *Rawiczban* hajtják végre.

A poznani körzeti parancsnokság tíz osztályán dolgozó 52 munkatárs feladata a körzethez tartozó egységek munkájának szervezése és felügyelete. Háromévenként – egy komplex ellenőrzés során – az összes osztály áttekinti egy-egy intézet – tevékenységét. Két helyütt van speciális részleg. Több helyen folyik elítéltoztatás, több szakmában képeznek munkásokat, pl. lakatosakat, fodrászokat, varrónőket stb.

Az egyik meglátogatott bv-intézet parancsnoka *Muszialek* ezredes közölte, hogy intézete 900 elítéltet képes befogadni. Jelenleg 700 fogvatartottért (elsősorban előzetes férfiakért és 40 nőért) felel. Van az intézetnek egy detoxikáló alosztálya is a kábítószeresek részére. Az intézetben nem dolgoznak elítéltek, csak adminisztratív vagy fenntartási munkán. 310 fiatalkorú, 160 elsőbűntényes, 90 gondatlan elkövető tevékenykedik külső munkahelyen. Itt kétféle felügyelet dívik. Az egyik esetben 30 fogvatartott jut egy felügyelőre, a másik esetben elítélt csoportvezető őrökdi a munkavégzők felett. Az intézetből rit-

kán szöknek meg, a munkahelyekről gyakrabban. Tavaly például négy elítélt próbált soron kívül távozni.

Az intézet személyi állománya 350 ember, közülük 57 diplomás. Az intézetben folyó személyiségvizsgáló munkáról *Libarczyk* százados, a nevelési szolgálat vezetője számolt be nekünk. A kábítószereseket, a három évnél hosszabb időre ítélt fiatakorúakat és a szigorított őrizetéseket kötelező személyiségvizsgálatnak alávetni. Ebben pedig mindenki részt vesz, aki kapcsolatban áll a fogvatartottal.

Nagy a nevelők leterheltsége, dacára annak, hogy egy nevelőhöz maximum 60 előzetes tartozik. Ám ezek az előzetesek „az ártatlanság véelme” alapelv

szerint csak három hónapig vannak az intézetben. Így a vizsgálatok határidejének betartása nem könnyű. A pszichológus elbeszélget minden fogvatartottal, aztán vagy a bíróság, vagy a nevelő kérésére diagnosztizálja őket. Ugyanakkor beleszólhat a zárkatársak kiválasztásába, a kulturális munka helyi lehetőségeibe és az utógondozásba.

A lengyel pszichológusok szemlátomást kevés tesztet használnak. Alig alkalmazzák az Európában közismert személyiségvizsgáló eljárásokat, az ún. Rohrschach, MMPI tesztekét. Az elítélt rövid kérdőívet tölt ki, olyant, amelynek nincsenek a bűnözőkre jellemző speciális mutatói. A pszichológiai vizsgálat így javarészt beszélgetésre korlátozódik, ez pedig korántsem elegendő támpont pl. egy személyiségzavar diagnosztizálásához. Ugyanakkor azt is furcsálltuk, hogy nem tartanak csoportterápiát. Még a speciális részlegekben sem, ahol igencsak indokolt volna. A magyar büntetésvégrehajtás pszichológusai úgy tűnik előbbre tartanak lengyel kollégáiknál.

Visszatérve a kivizsgálásra: a nevelő befogadása után beszélget az előzetessel. Alapvetően abból a célból, hogy felderítse deviáns karakter-e. Igyekszik felvenni a kapcsolatot a fogvatartott hozzátartozóival, megpróbálja kinyomozni, visszafogadják-e szabadulása után. Ha az ítélet jogerőre lép, a nevelő javaslatot tesz az elítélt osztályba sorolására, arra, hogy milyen típusú intézetben töltsen le büntetését, arra, hogy milyen oktatási formában vegyen részt. Javaslatát a pszichológusával együtt a nevelési bizottsághoz nyújtja be. Itt döntenek el, hogy melyik bv-intézetbe, milyen körülmények közé kerüljön a fogvatartott.

Tanulmányutunk következő állomása a *Poznan* melletti *Korziegłowy*ban levő női börtön volt. Itt elsőbűntényes, enyhített kategóriájú női elítéltek vannak. Az intézet eredetileg munkásszállónak épült, két éve vette át a büntetésvégrehajtás úgy, hogy a tulajdonos még ma is a Baromfifeldolgozó Állami Gazdaság maradt. 300 fogvatartottat képes befogadni az intézet. Jelenleg 180-an élnek itt négy nevelő felügyelete alatt. A zömmel négyágyas szobák három szinten helyezkednek el. Minden szobához tartozik egy kis előszoba gardroszekrényvel meg egy fürdőszoba W. C.-vel. Az elhelyezés gyengébb minőségű szállodai elhelyezésnek felel meg. Ilyen kulturált körülményeket a magyar bévé még nem tud biztosítani.

Persze az intézet belső életének szervezésében vannak még kihasználatlan lehetőségek. A fogvatartottak mozgása csak egy-egy lakószintre korlátozódik, az öntevékenységnek csupán a csírái bontakoztak ki, vagyis túlságosan kívülről irányított az itt élő elítéltek élete. Örvendetes azonban, hogy július 1-jével hatályba lépett egy új jogszabály, melynek értelmében az elsőbűntényes fiatakorúak, a nők, az egyedülálló anyák, a hatvan év fölöttiek és a gondatlan elköve-

tők szabadságvesztés-büntetésük egyharmadának letöltése után feltételesen szabadulhatnak.

Zárójelben megjegyezném, hogy *Varsó* mellett is van egy hasonló intézmény, sőt *Katowice*-ben egy harmadikat is terveznek. Ezt mindenki helyesli, mert költségkihatása nem túl magas. Nem kell új börtönt építeni, nem kell épületet vásárolni stb. Ugyanakkor van munkalehetőség az elítéltek számára, biztosítható a fogvatartottak keresete.

A tapasztalatcsere következő stációja a wroclawi körzeti parancsnokság négy megyével és tizennégy bv-intézettel. Ezek fele előzetes, másik fele végrehajtott intézet. Az elítéltek jobbjára többszörös visszaesők. A körzetben nők és fiatalkorúak számára nincs intézet. Az értelmi fogyatékosoknak viszont létrehozta egy speciális intézetet. Van egy speciális részleg kórházzal (tüdő-, sebéseti, belgyógyászati osztállyal) egybekötve.

A körzet 9000 embert tud befogadni. A jelenlegi létszám 8000, ebből 7000 elítélt. *Klodzko*-ban van egy 2500 elítéltet főleg ipari munkával foglalkoztató szigorított őrizetes intézet. Hét külső munkahelyen, kb. 2000 elítélt dolgozik. Az egyik legnagyobb előzetes intézet két megyét lát el. Hozzátartozik egy nyolcvanéves, két osztályból (egy bírósági-pszichiátriai és egy kezelőpszichiátriai osztályból) álló szigorított őrizetes intézet.

Itt működik egy 42 főt befogadni képes kivizsgáló részleg. Két hónapig foglalkoznak az ide került elítéltekkel. A kivizsgálás négy pszichológus feladata. Az általuk készített vélemény három fejezetből épül fel. Az elsőben leírják, milyen társadalmi hatások játszottak szerepet a bűncselekmény elkövetésében, milyen a demoralizáció foka, mi a reszocializáció programja. A második fejezet célja az aktuális pszichés státusz feltérképezése. Választ kell adni arra, hogy értékeli az elkövető a bűncselekményét és miként viszonyul annak következményeihez, így pl. a bv-intézet szabályaihoz. A harmadik fejezetben kell megindokolni a speciális részlegbe utalást. A nehezebb eseteknél itt tesznek javaslatot az oktatás, a munkavégzés formájára, a látogatások gyakoriságára. Feltűnően kevés terápiás ajánlatot tartalmaz a vélemény.

Megjegyezendő, hogy itt *Wroclaw*-ban képezik tovább a nevelőket és a pszichológusokat. Az új dolgozókat felvételük után két hónappal kéthetes intenzív tanfolyamra iskolázzák be. Ez idő alatt meglátogatnak minden intézet-típust, igyekeznek megismerkedni az ott folyó munkával. Aztán minden évben egyhetes posztgraduális képzésben részesítik ugyanezeket az embereket. Kísérőink elmondták, hogy a lengyel büntetésvégrehajtásban 120 pszichológus dolgozik.

Utoljára *Nysába* mentünk, ahol megtekintettük a – 760 fogvatartottat befogadni képes – fiatalkorúak bv-intézetét. Ez idő tájt 609 elsőbűntényes, hosszú – 4 év feletti – időre ítélt 17–21 év közötti bűnelkövetőt tartanak fogva. Megtudtuk, hogy rugalmasan kezelik a felső korhatárt. Aki nem fejezte be az iskoláit 21 éves korára, az maradhat. De saját kérésére vagy az üzem javallatára is maradhat a fiatalkorú, ha van kedve és jól dolgozik.

Valamilyen pl. esztergályos, lakatos, hegesztő szakmát mindenki köteles – két év alatt – elsajátítani. Az üzemből egyébként bányagép-alkatrészeket gyártanak. Minden munkaképes elítélt dolgozik, senkit nem kell kényszeríteni. A fogvatartottak egy része, leginkább a cigány származásúak, nem fejezték be az általános iskolát. Kb. 50%-uk erőszakos bűncselekményért van elítélve. Az elítéltek 10%-a felnőttkorú segédfelügyelő. A személyi állomány 240 tagja-

ből 130 egyenruhás felügyelő, 100 civilruhás művezető és 10 civil tanár. A nevelési szolgálatnál dolgozó 17 munkaerőből 12 közvetlen kapcsolatban áll az elítéltekkel. Egy nevelőre 50 fogvatartott fiatalkorú esik.

Az elítéltek számára négy részleget alakítottak ki. A tanulóknak két részleg, a költségvetésben dolgozóknak és a szakmunkásoknak egy-egy részleg jut. Részlegenként három nevelő tevékenykedik. A 7000 fiatalkorúból csupán 3–4% van speciális részlegben. Alkoholista nincs köztük, de kábítószeres, értelmi fogyatékos és pszichopata, sajnos, van.

Háromhavonként öt nap jutalomszabadságot kaphat a fiatalkorú, ha ezt a bv-bíró engedélyezi. De ha nem jön vissza időben, a bíróság 2–7 nappal meghosszabbíthatja büntetését. A legsúlyosabb fenyítés a fiatalkorúaknál a 30 nap fogda. Elvileg hat hetet is kaphatnának, de ehhez a bv-bíró jóváhagyása szükséges. Szökés esetén a lengyel büntetésvégrehajtásban fiatalkorúra is lehet lőni.

* * *

Nysából visszamentünk *Varsóba*. Itt egy búcsúvacsorán elköszöntünk a büntetésvégrehajtás országos parancsnokságának helyettesétől, *Wrona* ezredes elvtárstól és a nevelési osztály dolgozóitól. Köztük *Jerzy Rybarczyk*tól és *Maria Gordontól*, akiknek a magas színvonalú vendéglátást és a tanulmányút kitűnő megszervezését köszönhetjük.

Összefoglalva megállapíthatjuk, hogy rendkívül érdekes tanulmányúton vettünk részt. Sok hasznos dolgot tapasztaltunk, jó néhány módszer átvételét érdemes lenne megfontolni. Úgy vélem, a látottak, hallottak nagy részét használni tudjuk majd a büntetésvégrehajtás intézményrendszerének fejlesztésekor...

Dr. Boros János